

DZIAŁANIA I STRATEGIE SAMORZĄDÓW LOKALNYCH NA RZECZ DZIECI I MŁODZIEŻY

Bożena Kofacek
Aneta Wójcik
Instytut Pracy i Spraw Socjalnych

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie problemów dzieci i młodzieży w działalności i w dokumentach programowych gmin w świetle opinii przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej*. Uzupelnieniem informacji uzyskanych na podstawie badań jest analiza wybranych gminnych strategii rozwiązywania problemów społecznych, służąca pokazaniu, czy i w jakim zakresie obejmują one kwestie dotyczące dzieci i młodzieży.

PROBLEMY DZIECI I MŁODZIEŻY W DOKUMETACH PROGRAMOWYCH GMIN W ŚWIETLE OPINII OPS

Diagnoza a priorytety działań

Problemy dzieci są ujmowane w dokumentach oraz w działaniach gmin w kontekście rodzinnym. Uznaje się bowiem za naturalne, że o sytuacji dziecka decyduje rodzina.

W diagnozie sytuacji społecznej i materialnej rodzin zamieszkających na terenie gmin, dokonywanej przez pracowników ośrodków pomocy społecznej, za najważniejsze problemy rodzin uznaje się bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm członka rodziny oraz niepełnosprawność. Wpływają one niewątpliwie na sytuację dzieci z rodzin dotkniętych powyższymi dysfunkcjami.

Natomiast problemy bezpośrednio związane z dziećmi i młodzieżą wynikają z nieporadności w sprawach organizacji życia w rodzinie, z niewydolności wychowawczej rodziców wobec dzieci, z przemocy w rodzinie, w tym przemocy wobec dzieci.

Bezrobocie i ubóstwo oraz nieporadność i niewydolność wychowawcza rodziców stanowią często syndrom biedy w rodzinach z dziećmi. Do tego syndromu należy także kwestia niedożywienia dzieci. Rządziej w gminach wymienia się brak możliwości zapewnienia opieki nad małym dzieckiem i opieki nad dzieckiem w wieku szkolnym oraz sieroctwo społeczne.

W świetle opinii pracowników ośrodków pomocy społecznej, choć niedożywienie dzieci, brak opieki nad małym dzieckiem czy sieroctwo społeczne dzieci uważane są za istotny problem społeczny w określonej gminie, jednak z różnych powodów nie stanowią one priorytetu wysokiej rangi w jej działaniach (tab.1).

Kwestie społeczne – bezrobocie i ubóstwo, oddziałujące bezpośrednio na sytuację rodzin z dziećmi i zidentyfikowane jako najważniejsze problemy społeczne danego terenu, są uznane w większości gmin za priorytety ich działania. Pozostałe kwestie związane wprost z sytuacją dzieci i młodzieży, wskazywane jako ważne, nie znajdują adekwatnego odbicia w przyjmowanych priorytetach (tab. 1). W szczególności dotyczy to nieporadności w sprawach organizacji życia rodzinnego czy niewydolności wychowawczej rodziców. Być może traktowane są one jako zjawiska „towarzyszące” ubóstwu rodzin i – najczęściej będące jego skutkami.

Występujące dysproporcje między zidentyfikowanymi problemami społecznymi a priorytetami w działalności ośrodków pomocy społecznej mogą wynikać z koncentracji działań na tych kwestiach, które są najczęściej przyczyną trudnej sytuacji całej rodziny, i wychowujących się w niej dzieci.

* Opinie OPS na podstawie badań wśród 347 ośrodków pomocy społecznej w czterech województwach: mazowieckim, podlaskim, śląskim i podkarpackim. Szczegółowe wyniki badań oraz przegląd strategii zawiera publikacja pt. *Sytuacja rodzin i polityka rodzinna w wymiarze lokalnym* pod red. B. Balcerzak-Paradowskiej, IPiSS, Warszawa 2009.

Tabela 1. *Problemy dzieci i młodzieży jako najważniejsze zjawiska społeczne w badanych gminach a priorytety działań w świetle opinii pracowników OPS*

Zjawisko społeczne uznane za problem	Zjawiska społeczne	Priorytety
	wskazania w % ogółem	
Bezrobocie	99,7	87,3
Ubóstwo	94,5	64,5
Alkoholizm członka rodziny	92,2	48,4
Niepełnosprawność	91,9	37,1
Nieporadność w sprawach organizacji życia w rodzinie/sytuacji życiowej	77,8	28,2
Niewydolność wychowawcza rodziców	67,7	15,2
Przemoc w rodzinie	66,8	21,9
Trudna sytuacja mieszkaniowa	63,1	8,3
Niedożywienie dzieci i młodzieży	53,3	29,1
Brak opieki nad starszą osobą w rodzinie (niepełnosprawna)	51,8	10,6
Bezdomność	46,4	4,9
Brak zapewnienia opieki nad małym dzieckiem	34,3	4,9
Brak zapewnienia opieki nad dzieckiem szkolnym	30,8	2,6
Sieroctwo społeczne	24,8	0,6

Uwaga: Zaznaczone tekstem pogrubionym zjawiska społeczne i priorytety działań instytucji pomocy społecznej stanowią przyczyny, dla których udzielana jest rodzinom i osobom pomoc z mocy Ustawy o pomocy społecznej.

Źródło: badania IPiSS 2006/2007.

Problemy dzieci i młodzieży w strategiach gmin w świetle opinii OPS

Zdiagnozowanie sytuacji rodzin i występujących problemów społecznych powinno stanowić podstawę opracowywania i realizacji gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych, należących do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym (art. 17 ust. 1 pkt 1 Ustawy o pomocy społecznej). W badanej grupie ośrodków pomocy społecznej gminne strategie rozwiązywania problemów społecznych zostały opracowane przez 2/3 z nich.

W ogólnej liczbie gmin, które podały istnienie strategii, połowa zakładała jako główny cel udzielanie pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym i pomoc w zaspokajaniu podstawowych potrzeb, natomiast prawie 40% – powstanie spójnego systemu pomocy rodzinie i prowadzenie polityki prorodzinnej.

Problemy dzieci i młodzieży nie stanowiły wprost zapisów określanych jako pierwszoplanowe priorytety i podstawowe kierunki działań. Co dziesiąta strategia ukierunkowana była na zwiększenie dostępu, szczególnie młodzieży, do edukacji, kultury i sportu, jako formy wyrównywania szans, zwłaszcza dla dzieci i młodzieży z rodzin wykluczonych społecznie, patologicznych, czy zagrożonych różnymi dysfunkcjami.

Problemy dzieci i młodzieży w programach gmin w świetle opinii OPS

Do ustawowych zadań własnych gminy należy tworzenie i realizacja programów osłonowych. Prawie co czwarta badana gmina miała opracowany program profilaktyki nad dzieckiem i rodziną. Najczęściej jako podstawowy cel tego programu zakładano wspieranie rodziny (11% odpowiedzi), rządziej poprawę sytuacji dziecka, w tym

sytuacji dziecka w środowisku szkolnym (ponad 3% odpowiedzi), promocję zdrowia oraz rozwój sportu i rekreacji (3%), pomoc psychologiczną (3%), poprawę stanu bezpieczeństwa rodziny (ponad 2%), pomoc dzieciom z rodzin dysfunkcyjnych (ponad 2%), prowadzenie świetlic opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci i młodzieży (prawie 2%) oraz prowadzenie pracy socjalnej z rodzinami (prawie 2%).

Jeszcze mniej gmin, bo co ósma, miała opracowany program pomocy rodzinom bezradnym w sprawach opiekuńczych, a więc i w wypełnianiu funkcji opiekuńczej wobec dzieci. Zakładane w nim cele to przede wszystkim: opieka w formie usług środowiskowych (13 gmin), wsparcie finansowe (9), pomoc psychologiczna (8), zwiększanie aktywności wychowawczej rodziców (7 gmin).

Równie rzadko jak powyższy program dla rodzin bezradnych powstawały programy pomocy rodzinom wielodzietnym (44, czyli 12,7% gmin), czy niepełnym (43, czyli 12,4%). Podstawowe cele obu rodzajów programów nie były ukierunkowane bezpośrednio na rozwiązanie problemów dzieci, lecz na zaspokajanie potrzeb bytowych rodzin. Główne bowiem cele programów pomocy rodzinom wielodzietnym to: zapewnienie podstawowych potrzeb bytowych (14 gmin), umożliwienie prawidłowej egzystencji rodzin na godziwym poziomie (9). Do celów tych zaliczono także: poradnictwo i pracę socjalną (8), świadczenie pomocy rzeczowej (3) – jakkolwiek zapisy te można traktować bardziej jako formy pomocy czy wsparcia tych rodzin. W opracowanych zaś przez gminy programach pomocy rodzinom niepełnym wymieniano takie cele, jak: pomoc finansowa (15), porady i praca socjalna (10), umożliwienie prawidłowej egzystencji (7), pomoc w zakresie organizacji czasu wolnego (2), pomoc rzeczowa (2).

KORZYSTANIE RODZIN Z DZIEĆMI Z POMOCY GMIN W ŚWIETLE OPINII OPS

Z pomocy społecznej najczęściej korzystają rodziny wielodzietne, następnie rodziny niepełne, głównie samotnych matek. Samotni ojcowie korzystają z takiej pomocy sporadycznie (tab. 2). Są to więc rodziny, w których mogą występować problemy materialne oraz opiekuńczo-wychowawcze (ze względu na dużą liczbę dzieci w różnym wieku oraz brak jednego z rodziców). Potwierdzają to również dane statystyczne zamieszczone w sprawozdawczości z pomocy społecznej MPIPS.

Tabela 2. Częstość korzystania różnych kategorii rodzin ze świadczeń pomocy społecznej w świetle opinii ośrodków pomocy społecznej (w %)

Kategoria rodzin	Częstość korzystania przez rodziny ze świadczeń				Brak danych	Ogółem
	bardzo często	często	spora-dycznie	nie korzystają		
Wielodzietne (z 3. i więcej dzieci)	62,0	36,0	1,4	0,0	0,6	100,0
Samotne matki	38,0	50,1	11,0	0,0	0,9	100,0
Samotni ojcowie	4,9	13,3	63,4	14,1	4,3	100,0
Z 1. lub 2. dziećmi	16,4	64,6	16,7	0,6	1,7	100,0
Z niepełno-sprawnym dzieckiem	14,4	56,2	28,5	0,3	0,6	100,0

Źródło: badania IPISS 2006/2007.

Rzadziej, ale jednak dość często, z pomocy korzystają rodziny małodziejnie z jednym lub z dwójką dzieci mające trudności, które wymagają wsparcia ze strony ośrodka pomocy społecznej (64,6%).

Samocena pomocy świadczonej przez gminy na rzecz rodzin wskazuje, że najlepiej zaspokajane są potrzeby mieszkańców w za-

kresie dożywiania dzieci (90,5%) oraz świadczenia pracy socjalnej (90,2%). Pracę socjalną z rodzinami prowadzą pracownicy OPS, natomiast dożywianie dzieci odbywa się w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, co wymaga współpracy OPS, gminy i szkół.

INSTYTUCJONALNA WSPÓLPRACA W DZIAŁANIACH NA RZECZ DZIECI

Działalność gminy na rzecz społeczności lokalnej, reprezentowana przez ośrodki pomocy społecznej, w realizacji wielu zadań obowiązkowych i podejmowanych przez same gminy wymaga nawiązania współpracy z innymi instytucjami działającymi na danym terenie. OPS podejmują współpracę z: radą gminy, wójtem lub sołtysem, powiatowym centrum pomocy rodzinie, szkołą, sądami, a także organizacjami pozarządowymi i miejscowymi parafiami. Prawie 92% badanych ośrodków przyznało, że działa wspólnie z radą gminy przy rozwiązywaniu problemów rodzin, w tym rodzin z dziećmi. Zakres tej współpracy obejmował m.in.: przepływ informacji dotyczących świadczeniobiorców i osób oraz rodzin wymagających różnego rodzaju wsparcia, usługi opiekuńcze i prowadzenie domów pomocy społecznej oraz dożywianie dzieci i młodzieży, bezdomnych i innych biednych osób.

Prawie wszystkie badane ośrodki współpracują z powiatowymi centrami pomocy rodzinie, a zakres tej współpracy obejmuje m.in. pomoc rodzinom zastępczym i rodzinom naturalnym jako rodzinom dysfunkcyjnym (24%) oraz kierowanie do domów pomocy społecznej i dzieci do domów dziecka (ponad 14%). Rzadziej zaś wspólne działania wiążą się z organizacją wypoczynku dzieci czy pomocą na usamodzielnienie się wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Większość (80%) ośrodków w wypełnianiu swoich zadań współpracowała z przedstawicielami lokalnych władz w osobie wójta czy sołtysa. Przedmiotem tej współpracy były problemy społeczne, kwestie wynikające z potrzeb lokalnego środowiska, w tym pomoc dzieciom i młodzieży szkolnej z biednych środowisk w formie stypendiów (prawie 14%).

Z burmistrzem współpracował co trzeci badany ośrodek, a więc wszystkie miejskie ośrodki pomocy społecznej. Przedmiot współpracy stanowiły problemy społeczne lokalnego środowiska (ponad 15%), kwestie dożywiania dzieci oraz nadzoru nad placówkami domów pomocy społecznej (około 8%).

Ze względu na formalnoprawne podporządkowanie OPS rzadko współpracowały z prezydentem miasta.

Szkoły natomiast stanowiły ten typ instytucji, z którymi nawiązywały współpracę wszystkie ośrodki pomocy społecznej. Dla ponad połowy (około 54%) badanych ośrodków przedmiotem tej współpracy jest dożywianie uczniów w szkołach, a dla ponad 46% – problemy wychowawcze z uczniami, zakup podręczników, dofinansowanie kolonii i wycieczek dla uczniów z rodzin ubogich, a więc realizacja zadań w ramach programów rządowych.

Prawie co drugi ośrodek pomocy społecznej współpracował z kuratorium oświaty na terenie swego działania (ponad 46%). Najczęściej przedmiotem tej współpracy była organizacja wypoczynku dla uczniów (ponad 43% ogółu respondentów, którzy określili zakres współpracy z kuratorium), problemy wychowawcze z uczniami pochodzącymi z rodzin patologicznych (około 30%), a także problem organizacji dożywiania dzieci w szkołach (około 14%), zapewnienia wyprawki szkolnej w formie pieniężnej lub rzeczowej (około 8%) oraz przyznania stypendiów dla uczniów (6%).

Zdecydowana większość badanych ośrodków współpracowała w rozwiązywaniu problemów rodzin dysfunkcyjnych z sądami (około 92%). Najczęściej zakres współpracy obejmował kwestie opieki nad rodziną i postanowienia o ograniczeniu władzy rodzicielskiej nad dziećmi (33%), ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad małoletnimi (33%), bądź kwestie ustanowienia alimentów (26%) lub przekazania dziecka rodzinie zastępczej.

Dwie trzecie OPS nawiązało współpracę z organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie gminy. Obszar współpracy został

określony przez respondentów jako pomoc dla potrzebujących (około 31% odpowiedzi), pomoc dla niepełnosprawnych (11%), utworzenie i prowadzenie świetlic środowiskowych dla dzieci i młodzieży oraz świadczenie usług opiekuńczych (około 9%), pomoc dla dzieci (ponad 6%) i organizowanie wypoczynku dla dzieci (około 9%).

Prowadzenie współpracy z miejscową parafią potwierdziło 77% badanych ośrodków pomocy społecznej. Przedmiot współpracy opisywano najczęściej jako niesienie pomocy: rzeczowej dla ubogich (40%), osobom chorym, starszym (ponad 23%), żywnościowej (17%), organizacja kolonii dla dzieci (około 15%) oraz prowadzenie profilaktyki dla osób i rodzin (5%). Formy współpracy oparte były na kontaktach osobistych, wspólnych spotkaniach (ponad 53%), przekazywaniu darów w formie rzeczowej (34%).

CELE I DZIAŁANIA GMIN NA RZECZ DZIECI I MŁODZIEŻY W ŚWIETLE WYBRANYCH GMINNYCH STRATEGII ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

Uzupełnieniem wyników badań przeprowadzonych wśród pracowników ośrodków pomocy społecznej jest szczegółowa analiza wybranych gminnych strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Badane strategie rozwiązywania problemów społecznych opierają się na diagnozie problemów społecznych w gminie, wskazującej na zadania w zakresie pomocy społecznej skierowanej do grup docelowych, takich jak: bezrobotni; rodziny szczególnego ryzyka (dotknięte problemami uzależnień, przemocy, ubogie, niepełne i wielodzietne); niepełnosprawni; osoby zagrożone wykluczeniem społecznym (osoby bezdomne, powracające z zakładów karnych, uzależnione); osoby w podeszłym wieku; osoby młode (pomoc w czynnym włączeniu się absolwentów w życie społeczne gminy oraz przywiązanie do niego poprzez zachęty i ułatwienia w poszukiwaniu pracy czy też zakładaniu własnej działalności gospodarczej). Grupy te wyznaczone są na podstawie art. 17 ust. 1 Ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (DzU z 2004 r., nr 64, poz. 593). Stanowi on, iż celem opracowania i realizacji gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka.

Z każdej z przedstawionych niżej strategii wytoniono, jako najważniejsze, określone cele służące poprawie sytuacji dzieci i młodzieży.

Prawidłowy rozwój dziecka jako cel wyznaczony w strategii

Strategia rozwiązywania problemów społecznych w gminie Chelmiec na lata 2005–2013 tworzy system zintegrowanych działań zapobiegających zagrożeniom prawidłowego rozwoju dziecka oraz właściwego funkcjonowania jego rodziny. W szczególności zawiera troskę o właściwe warunki życia dziecka, prawidłowy przebieg jego procesów edukacji i wychowania, respektowanie praw dziecka, zapewnienie mu poczucia bezpieczeństwa materialnego i rodzinnego oraz tworzenie możliwości właściwego spędzania czasu wolnego, a także dbałość o aktywny udział dzieci i ich rodzin w kulturze.

Realizacji tych celów służyć ma sieć instytucji, w skład której wchodzi: pedagodzy szkolni, ośrodki zdrowia, organizacje pozarządowe, placówki oświaty, kuratorzy społeczni i sądowi, Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, służby bezpieczeństwa publicznego (policja) oraz inne podmioty.

W ramach profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną w gminie Chelmiec przewiduje się powołanie świetlicy opiekuńczo-wychowawczej. Jej zadaniem będzie zapewnienie dzieciom opieki, tworzenie warunków do nauki, rozwijanie zainteresowań i uzdolnień wychowanków, łagodzenie niedostatków wychowawczych w rodzinie oraz eliminowanie zaburzeń zachowania. Ponadto działalność świetlicy polegać będzie na zapewnieniu wychowankom pomocy w nauce, organizacji zajęć z elementami psychoterapii, terapii grupowej i indywidualnej. Służyć to ma rozwiązywaniu trudnych życiowych sytuacji wychowanków, rozwijaniu ich zainteresowań i uzdolnień, stwarzaniu warunków do uczestnictwa w kulturze (poprzez imprezy świetlicowe,

teatrzyki itp), upowszechnianiu zasad kultury zdrowotnej i kształtowaniu u dzieci nawyków higieny osobistej. Będzie ona placówką wychowania pozalekcyjnego przeznaczoną dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów mieszkających na terenie gminy.

Powołanie świetlicy jest sposobem na przewyższenie bezradności w sprawach opiekuńczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Największym problem społecznym w gminie Chelmiec jest niedożywienie dzieci szkolnych. 947 dzieci jest wspieranych posiłkiem (gorący napój i podwieczorek). Jest to jednak bardzo mały odsetek dzieci, które potrzebują tego żywienia, a nie otrzymują go z powodu niewystarczających środków finansowych.

Inne problemy wiążą się z trudnościami w nauce i rozwiązywane są przez organizowanie zajęć wyrównawczych i terapię psychologiczną. Niepokojącym zjawiskiem, na które zwraca uwagę strategia, jest „dziedziczenie” alkoholizmu. Gmina Chelmiec realizuje zatem program profilaktyczny dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych i programy w szkołach: *Spójrz inaczej; Animator Sportu Dzieci i Młodzieży* oraz kampanię *Zachowaj Trzeźwy Umysł*, a także organizuje spektakle teatralne, gminną olimpiadę dla gimnazjów.

Ponadto dofinansowuje zajęcia pozalekcyjne umożliwiające rozwój intelektualny ucznia (promujące zdrowy styl życia i interesujące spędzenie wolnego czasu), działalność Uczniowskich Klubów Sportowych, a także kolonii letnich i obozów. Dla najmłodszych dzieci gmina przygotowuje gry, zabawy ruchowe oraz inne formy kultury fizycznej, które mają na celu ich prawidłowy rozwój fizyczny.

Organizacja opieki nad dziećmi i zapobieganie patologii młodzieży jako cel strategii gminy

W *Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2007–2013 dla Mirowa* zidentyfikowane są następujące problemy dotyczące dzieci i młodzieży: brak właściwej opieki nad dziećmi, a także narastająca fala uzależnień wśród młodzieży szkolnej, alkoholizm, przestępczość nieletnich oraz przemoc i agresja w szkołach.

Ponadto dokument podkreśla potrzeby, które w dużej mierze nie mogą być zaspokajane na poziomie gminy, takie jak: konieczność objęcia 100% młodzieży edukacją na poziomie średnim czy dostosowanie kierunków nauczania do potrzeb rynku pracy. Wskazuje też na niedostateczne wyposażenie szkolnych pracowni specjalistycznych oraz brak boisk sportowych, a także niski standard placówek szkolnych wymagających remontu. Szansą – zdaniem autorów strategii – jest aktywizacja ludności, a w szczególności organizacja czasu wolnego i zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży, rozbudowa punktów opieki i aktywizacji dzieci i młodzieży – świetlice wiejskie, boiska itp. oraz powstanie nowych placówek kultury.

W strategii uwypuklono też problem utrudnionego dostępu dzieci i młodzieży do infrastruktury społecznej w związku z charakterem gminy o „rozproszonym osadnictwie wiejskim”. Wskazano na wzrost kosztów podróży (z miejsca zamieszkania do szkoły), który wraz z ubożeniem społeczeństwa gminy Mirów generuje kolejne problemy związane z rezygnacją dzieci z kształcenia.

Zapewnienie dostępu do nauki jako cel strategii gminy

Jednym z ważniejszych problemów młodzieży według *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Gminy Chlewiska* jest brak perspektyw do życia i pracy na terenie rodzinnej miejscowości. Kolejnym zagadnieniem jest utrudniony dostęp do szkolnictwa na poziomie średnim i wyższym, placówek kulturalnych, klubów, obiektów sportowych. Na terenie gminy dzieci i młodzież mają zapewniony dostęp do szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego. Ze szkół ponadpodstawowych młodzież musi korzystać poza terenem gminy, ze szkolnictwa wyższego – w odleglejszych miastach poza powiatem. Na ten problem nakłada się brak środków na kształcenie i dokształcanie oraz na pomoce naukowe.

Bardzo powszechnym problemem staje się sięganie przez dzieci po papierosy. Gmina walczy z procederem sprzedawania papierosów

na sztuki przez kierowanie pouczeń ze strony GKRPA do sprzedawców na terenie gminy. Mimo iż nie zauważa się sięgania po alkohol i narkotyki przez dzieci, gmina prowadzi profilaktykę antyalkoholową i antynarkotykową. W każdej szkole organizowane są zajęcia pozalekcyjne i koła zainteresowań, we wszystkich miejscowościach są miejsca, gdzie można się spotykać (remizy, świetlice, 6 świetlic socjoterapeutycznych), a gminny ośrodek kultury organizuje zajęcia plastyczne, muzyczne, informatyczne (możliwość korzystania w Gminnym Centrum Informacji z darmowego dostępu do Internetu). Baza sportowa na terenie gminy – jak zauważają autorzy strategii – nie jest zadowalająca i istnieje dzięki szkołom; wymaga jednak modernizacji i rozwoju.

Warto podkreślić, że przy opracowaniu strategii gminy Chlewiska użyto m.in. ankiety skierowanej do uczniów tamtejszego terenu.

Wspólne działania przeciw zagrożeniom dzieci i młodzieży jako cel strategii gminy

Zadaniem Strategii Integracji i Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Miejskiej Hajnówka na lata 2005–2010 jest tworzenie możliwości i poprawa warunków optymalnego rozwoju dziecka, opieka nad dziećmi o specjalnych potrzebach (z różnego rodzaju dysfunkcjami i zaburzeniami rozwojowymi) oraz opieka nad dziećmi i młodzieżą z problemami psychospołecznymi (uzależnionymi i pozostającymi w konflikcie z prawem).

W gminie miejskiej Hajnówka, podobnie, jak w gminie Chlewiska, zdiagnozowano sytuację dziecka dla potrzeb opracowania strategii, opierając się na ankiecie, jaką otrzymali dyrektorzy szkół. Twórcy strategii proponują: *tworzenie interdyscyplinarnych zespołów specjalistów do spraw interwencji w sytuacjach zagrażających dzieciom i młodzieży oraz upowszechnianie informacji o podmiotach świadczących pomoc dziecku i rodzinie. Zauważają też potrzebę poszerzenia integracyjnego systemu edukacji poprzez przystosowanie budynków przedszkoli i szkół (likwidacja barier architektonicznych), zatrudnianie i szkolenie fachowej kadry do pracy w oświatowych placówkach integracyjnych, tworzenie nowych oddziałów integracyjnych w szkołach i przedszkolach.*

Ponadto postulują wspieranie wypoczynku rodzinnego, organizowanie imprez integracyjnych i kulturalnych, festynów, spartakiad.

Dostęp do opieki i nauki – cel strategii gminy

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Maciejowice na lata 2006–2013 wskazuje na niedostosowanie oferty edukacyjnej szkół ponadgimnazjalnych do potrzeb rynku pracy, niedostatecznie rozbudzone ambicje edukacyjne rodzin zagrożonych wykluczeniem, niekorzystne tendencje dotyczące wzrostu przestępczości, zwłaszcza wśród nieletnich, afirmację alkoholu i nikotyny wśród młodzieży oraz brak profilaktyki zdrowotnej.

Autorzy dokumentu zauważają *niewystarczającą dotację centralną na cele oświatowe i brak środków na funkcjonowanie instytucji kultury*. Podkreślają posiadanie kompetentnej i fachowej kadry nauczycielskiej w szkołach gminy oraz optymalne wykorzystanie nowoczesnych metod nauczania (dostęp do Internetu).

Warto podkreślić, że w strategii zauważa się problem opieki przedszkolnej. Do przedszkola w Maciejowicach uczęszcza 95 dzieci, podczas gdy liczba dzieci w grupie wieku 0–4 lata wynosi 416 (w grupie 5–9-latków – 573). Należy jednak zauważyć, iż już sam przyjęty w strategii przedział wieku nie odpowiada wymogowi wieku dzieci przyjmowanych do przedszkoli. Ponadto nie ma informacji na temat ograniczonego dostępu do placówek oświatowych dzieci niepełnosprawnych, z rodzin wielodzietnych i dysfunkcyjnych oraz zagrożonych wykluczeniem.

SUMMARY

The aim of the article is showing the problems of children and youth in both the action and in the programs of local authorities in the opinions of representatives of social assistance centres. The second purpose is analysis of several local strategy for solve social problems in the view of help and prevention of difficult matters concerning children and youth.

Autorzy strategii zwracają uwagę nie tylko na potrzebę współpracy szkoły z rodziną i innymi instytucjami, ale także na konieczność wymiany doświadczeń i korzystania z pozytywnych wzorców innych gmin.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W programach i działaniach gmin problemy dzieci postrzegane są w wymiarze rodzinnym i w kontekście sytuacji społecznej rodzin zamieszkałych na terenie gminy. I tak problemy dzieci i młodzieży uważane są w gminach jako jedno z ważniejszych (choć nie najważniejszych) problemów rodzin, wynikających z nieporadności w sprawach organizacji życia w rodzinie, w tym organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz z niewydolności wychowawczej rodziców wobec dzieci.

Gminy uznają za priorytet w swojej działalności zwalczanie i zapobieganie bezrobociu i ubóstwu rodzin, które to zjawiska oddziałują bezpośrednio na sytuację społeczną dzieci. Inne kwestie związane wprost z sytuacją dzieci i młodzieży, takie jak brak właściwej opieki rodziców i instytucji nad dzieckiem małym i w wieku szkolnym, brak organizacji czasu wolnego, nie znajdują adekwatnego odbicia w przyjmowanych priorytetach. Natomiast dzieci i młodzież pozostają w obszarze zainteresowania instytucji pomocy społecznej ze względu na ustawowe zadanie organizacji i finansowania posiłków dla młodzieży szkolnej oraz innych mieszkańców gminy. Stąd powszechnie w ocenie pomocy świadczonej przez gminy na rzecz rodzin wskazuje się, że najlepiej zaspokajane są potrzeby dzieci w zakresie żywienia.

W programach gmin skierowanych do dziecka i rodziny podstawowe działania mają służyć poprawie sytuacji materialnej rodzin, zapewnieniu pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb oraz zapobieganiu wykluczeniu społecznemu. Są one więc zbieżne z przyjmowanymi priorytetami działalności.

Ośrodki pomocy społecznej pełnią funkcję interwencyjną i ratowniczą przede wszystkim w wymiarze materialnym, ale służą także szeroko wsparciem w postaci pracy socjalnej. Wsparcie gmin uzyskują najczęściej dzieci z rodzin wielodzietnych i niepełnych, w których występują problemy materialne oraz opiekuńczo-wychowawcze.

Realizacja wielu zadań obowiązkowych i podejmowanych przez same OPS na rzecz społeczności lokalnej wymaga nawiązania współpracy z innymi instytucjami działającymi na danym terenie. Najczęściej współpraca nawiązywana jest z radą gminy, wójtem lub sołtysem, powiatowym centrum pomocy rodzinie, szkołą, sądem, a także organizacjami pozarządowymi i parafią.

W opracowywanych strategiach rozwiązywania problemów społecznych gminy dość rzadko odwołują się bezpośrednio do spraw dzieci. Analizowane gminne strategie rozwiązywania problemów społecznych są pozytywnym przykładem dążeń i aspiracji społeczności lokalnej zmierzających do rozwiązania zidentyfikowanych problemów, likwidacji barier i zagrożeń oraz do wykorzystania szans tkwiących w potencjale ludzkim i materialnym danej gminy. Podstawowym celem omówionych pięciu strategii w odniesieniu do dzieci i młodzieży jest zapewnienie im podstawowych potrzeb oraz stworzenie warunków ich prawidłowego rozwoju fizycznego, psychicznego, emocjonalnego i społecznego, m.in. poprzez rozwój właściwego systemu opieki.

W strategiach wskazuje się nie tylko na ustawowe obowiązki pomocy społecznej o charakterze ratunkowym (socjalno-interwencyjnym), ale i na konieczność podjęcia działań profilaktycznych. Konieczność ta odnosi się zwłaszcza do kwestii patologii wśród dzieci i młodzieży. Działania zaś o charakterze profilaktycznym mają służyć zapewnieniu młodemu pokoleniu odpowiedniej organizacji czasu wolnego poza domem i szkołą.

Wartością strategii jest prezentowana w nich wizja stworzenia zintegrowanego systemu wsparcia dzieci i młodzieży przy aktywizacji rodziców i instytucji działających na terenie gminy.